

Michael B. Gerrard & Gregory E. Wannier (eds.), Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate (book review)

Terminski, Bogumil

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Terminski, B. (2013). Michael B. Gerrard & Gregory E. Wannier (eds.), *Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate* (book review). [Review of the book *Threatened island nations: legal implications of rising seas and a changing climate*, ed. by M. B. Gerrard, & G. E. Wannier]. *Revista Europea de Derecho de la Navegación Marítima y Aeronáutica*, 30, 53-56. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-410142>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

Bogumil Terminski

Michael B. Gerrard & Gregory E. Wannier (eds.), *Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate*, Cambridge University Press, New York, 2013, 666 pages. (book review)

Published in: *Revista Europea de Derecho de la Navegación Marítima y Aeronáutica*, Vol. 30, 2013, pp. 53-56.

Abstract: This book explores the impact of climate change on the legal situation of small island states such as Marshall Islands. Climate change-related problems of these nations touching their legal situation in a very different way than in the case of large countries threatened by economic and social consequences of sea level rise (such as Bangladesh, Vietnam, Nigeria and Egypt). Presentation of scientific forecasts is an introduction to the in-depth deliberations from the point of view of international law. According to many researchers, global sea level rise of 0,5-1 m. is highly possible in the next hundred years. Sea level rise is not the only climate-related threat experienced by small island states. Among other significant problems associated with climate change we can list tropical cyclones, floods, and droughts. Island nations must prepare for such problems on the basis of public international law. The authors draw attention to the most crucial legal challenges associated with sea level rise, such as the deterritorialization of the state, continuity of statehood, the issue of citizenship or the legal status of forced environmental migrants. The authors draw attention to the significant legal challenges (e.g. the legal status of migrants forced to leave their country of origin/residence as a result of irreversible climate change). This issue has still not been regulated by international law documents. Much attention is also being paid to the analysis of the consequences of climate change on the basis of international law of the sea. The core elements of the analysis presented in this book are, inter alia, the impact of sea level rise on Exclusive Economic Zones and fishing rights. The book is focused on the social and legal challenges facing microstates. Presented considerations may become a useful point of reference in the analysis of the problems facing larger countries affected by climate change and sea level rise.

Keywords: small island states, sea level rise, public international law, international human rights law, climate change, micro-states, sovereignty, self-determination, international law of the sea, international refugee law, forced environmental migrants, continuity of statehood,

Streszczenie: Prezentowana książka jest pierwszą publikacją w rozszerzony sposób analizującą oddziaływanie długotrwałych zmian klimatu na status prawny najbardziej zagrożonych tym problemem małych państw wyspiarskich. Jak zauważają autorzy, problemy małych państw wyspiarskich okazują się zdecydowanie groźniejsze dla ich żywotnych interesów aniżeli w przypadku dużych ludnościowo i terytorialnie krajów zagrożonych konsekwencjami podnoszenia się poziomu oceanów. Analiza wpływowch prognoz naukowych stała się punktem wyjścia dla rozszerzonych rozważań na gruncie prawa międzynarodowego publicznego. Według niektórych autorów podniesienie się poziomu oceanów o jeden-

dwa metry stać się może przyczyną klimatycznej deterytorializacji większości spośród kilkudziesięciu państw archipelagowych. Wzrost poziomu oceanów nie jest bynajmniej jedynym problemem klimatycznym państw archipelagowych. Równie istotnymi problemami okazują się również cyklony tropikalne i związane z nimi powodzie, zalewanie pól uprawnych przez wdzierającą się w głąb wyspy morską wodę, oraz długotrwałe susze. Wszystkie spośród sygnalizowanych wyżej zagrożeń w niezwykle silny sposób oddziałują na sytuację prawną mikropaństw wyspiarskich. Za kluczowe tematy podjęte w ramach prezentowanej publikacji uznać należy analizy wpływu potencjalnej deterytorializacji państwa na kontynuację jego państwowości, obywatelstwa, oraz status prawny przymusowych migrantów środowiskowych. Autorzy zwracają uwagę na najważniejsze wyzwania stojące przed prawem międzynarodowym publicznym w zakresie statusu migrantów zmuszonych do opuszczenia państwa dotychczasowego zamieszkania w następstwie nieodwracalnych zmian klimatycznych. Wspomniane zagadnienie w dalszym ciągu nie zostało uregulowane w jakimkolwiek dokumencie prawa międzynarodowego publicznego. Zdaniem niektórych specjalistów konieczna staje się nawet modyfikacja międzynarodowego prawa uchodźczego (ang. international refugee law) w celu zagwarantowania przymusowym migrantom klimatycznym wiążących środków ochrony prawnej. Autorzy zwracają także uwagę na wpływ klimatycznej deterytorializacji państwa na kształt instytucji państwowości i obywatelstwa (perspektywy kontynuacji państwowości w sytuacji utraty terytorium i związany z tym status prawny dotychczasowych obywateli). Sporo uwagi poświęcono także analizie konsekwencji potencjalnych zmian klimatycznych na gruncie międzynarodowego prawa morza. Przedmiotem analiz autorów stało się między innymi oddziaływanie wzrostu poziomu oceanów i deterytorializacji państwa na zachowanie wyłącznej strefy ekonomicznej czy prawa do połowu ryb. Książka odnosi się przede wszystkim do wyzwań społecznych i prawnych w kontekście sytuacji mikropaństw regionu Oceanii. Zawarte w niej rozważania okazują się przydatne także w kontekście analizy prawnych konsekwencji problemów klimatycznych dotyczących większe państwa (w rodzaju Nigerii czy Bangladeszu).

Słowa kluczowe: państwa wyspiarskie i archipelagowe, podnoszenie poziomu mórz i oceanów, prawo międzynarodowe publiczne, prawa człowieka, zmiany klimatyczne, suwerenność, oceanografia, międzynarodowe prawo morza, międzynarodowe prawo uchodźcze, przymusowi migranci środowiskowi, granice morskie, wyłączna strefa ekonomiczna

Analizy konsekwencji zmian klimatycznych są obecnie jedną z najbardziej dynamicznych, a także szczególnie kontrowersyjnych, dziedzin badań naukowych. Na kształt wspomnianej dyscypliny oddziałują bowiem nie tylko zróżnicowane często wyniki badań szczegółowych, lecz również liczne czynniki o charakterze pozanaukowym. Pomimo wspomnianych zastrzeżeń, zmiany klimatyczne już od wielu lat okazują się jednym z największych wyzwań dla wszystkich właściwie płaszczyzn bezpieczeństwa obecnych i przyszłych pokoleń. Wśród najważniejszych zagrożeń, prowadzących do spadku globalnego poziomu bezpieczeństwa, wymienić możemy te o charakterze ekonomicznym, żywnościowym, środowiskowym i zdrowotnym. Pochodzące z ostatnich lat raporty IPCC wskazują na przynajmniej cztery konsekwencje zmian

klimatycznych, mogące prowadzić do szczególnych zagrożeń w przyszłości. Zaliczono do nich: wzrost poziomu mórz i oceanów, globalny wzrost temperatury, susze, oraz wywołaną przeobrażeniami klimatycznymi rosnącą skalę klęsk żywiołowych o podłożu atmosferycznym (takich jak cyklony tropikalne). Szczególnie niebezpiecznym procesem z punktu widzenia zagrożeń dla twardych aspektów bezpieczeństwa i państwowości okazuje się wywołany zmianami klimatycznymi wzrost poziomów mórz i oceanów. Już w ubiegłym stuleciu globalna dynamika tego procesu szanowana była na przynajmniej kilkanaście centymetrów. Według pochodzących z 2007 roku szacunków Międzyrządowego Panelu do Spraw Zmian Klimatycznych (ang. Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC) w obecnym stuleciu stać się możemy świadkami globalnego wzrostu poziomu oceanów o 18-59 centymetrów. Zdecydowana większość ludności świata zamieszkuje obecnie tereny oddalone od dużych akwenów wodnych o mniej niż 150 kilometrów. Fakt ten, w połączeniu z rosnącym współczynnikiem zaludnienia azjatyckich wybrzeży, już dzisiaj okazuje się potencjalnym zagrożeniem dla wielu milionów osób i przedmiotem coraz większej ilości analiz naukowych. Nie dziwi zatem, że proces ten stał się w ostatnich latach przedmiotem zainteresowania coraz większej ilości dziedzin wiedzy, w tym prawa międzynarodowego publicznego.

Szczególnie zagrożone problemem wzrostu poziomu oceanów okazują się wysoko zaludnione kraje azjatyckie, cechujące się ponadto rozwiniętą i gęsto zaludnioną linią brzegową (Bangladesz, Wietnam, Filipiny). Podobne problemy stać się mogą udziałem najwyżej zaludnionych krajów afrykańskich: Nigerii i Egiptu. Podniesienie poziomu oceanów o kilkanaście centymetrów doprowadzić może do przymusowych migracji setek tysięcy mieszkańców tych państw i znaczących przeobrażeń ekonomicznych. Duża powierzchnia wspomnianych wyżej krajów stanowi czynnik minimalizujący potencjalne skutki zmian klimatycznych na płaszczyźnie demograficznej i politycznej. Hipotetyczny wzrost poziomu oceanu może co prawda doprowadzić do zalania obszarów przybrzeżnych Bangladeszu i lokalnych migracji setek tysięcy osób. Duża powierzchnia wspomnianego państwa wydaje się jednak wystarczającą gwarancją bezpieczeństwa jego istnienia, oraz czynnikiem minimalizującym potencjalną skalę międzynarodowej mobilności przymusowej z jego terytorium. Z całkowicie odmienną sytuacją mamy do czynienia w przypadku kilkudziesięciu małych państw wyspiarskich regionu Oceanii. Podniesienie globalnego poziomu oceanów o kilkadziesiąt centymetrów doprowadzić może do permanentnego bądź czasowego zalania całości obszaru przynajmniej kilkunastu mikropaństw wyspiarskich. Wśród najbardziej zagrożonych z nich wymienić należy: Tuvalu, Vanuatu, Kiribati, Wyspy Marshalla, Palau, Republikę Malediwów, oraz Wyspy Salomona. Charakteryzująca większość wspomnianych państw średnia wysokość terenu nad poziomem morza nie przekracza bowiem kilku metrów. Wzrost poziomu oceanów okazuje się zatem nie tylko znaczącym wyzwaniem społecznym i humanitarnym, lecz także źródłem fundamentalnych dylematów na gruncie prawa międzynarodowego publicznego. Szczególnie znaczącym problemem okazują się perspektywy kontynuacji państwowości w sytuacji braku składnika terytorialnego. Dylematy związane z kontynuacją państwowości w nowych warunkach terytorialnych oddziałują także na instytucję obywatelstwa, oraz status osób zmuszonych do opuszczenia kraju dotychczasowego zamieszkania w następstwie nieodwracalnych przeobrażeń środowiskowych i klimatycznych (ang. climate change forced migrants).

Ograniczone możliwości sprawowania efektywnej kontroli nad ludnością, oraz przerwanie związku mieszkańców z dotychczasowym terytorium wydają się czynnikami utrudniającymi uznanie dotychczasowego podmiotu w zmienionych warunkach terytorialnych (i klimatycznych). Potencjalne zatopienie małych wysp archipelagowych jest ponadto źródłem dylematów i kontrowersji dla międzynarodowego prawa morza. Wywołane wzrostem poziomu oceanów dylematy prawne małych państw wyspiarskich okazują się dużo bardziej skomplikowane od tych cechujących wysoko zaludnione kraje Afryki i Azji. Ich rozszerzona analiza w ramach spójnej publikacji książkowej okazuje się zatem w pełni uzasadniona i konieczna.

Wydana nakładem Cambridge University Press książka pod redakcją M.B. Gerrarda i G.E. Wannier jest pierwszą rozwiniętą publikacją koncentrującą się w całości na dylematach prawnych małych państw wyspiarskich. Punktem wyjścia dla rozważań autorów stały się omówione przez profesora M.E. Kerra prognozy potencjalnego wzrostu poziomu oceanów w bliższej i bardziej odległej przyszłości. Kolejny rozdział książki poświęcony został analizie perspektyw uznania państw pozbawionych składnika przestrzennego w następstwie ich klimatycznej deterytorializacji. Za podstawowe składniki państwowości uznaje się zazwyczaj ludność, terytorium i władzę najwyższą. Znamy jednak przynajmniej kilka przypadków gdzie zakres władzy nad dotychczasowym terytorium ma charakter czysto iluzoryczny. Mikropaństwa wyspiarskie nie są obecnie znaczącymi aktorami stosunków międzynarodowych, a ich aktywność na forach wielostronnych struktur współpracy zazwyczaj ogranicza się do debat o charakterze klimatycznym. Pewna forma kontynuacji państwowości w warunkach oderwania od składnika terytorialnego wydaje się zatem możliwa do wypracowania. Szczególnie istotne (przynajmniej z punktu widzenia periodyku dla którego mam przyjemność pisać) okazują się implikacje wzrostu poziomu oceanów dla międzynarodowego prawa morza. Wspomniane tu dylematy w decydującej mierze zależą od perspektyw uznania państwa. Konsekwencją klimatycznej deterytorializacji państwa stać się może zmiana układu granic morskich, nie tylko wód terytorialnych, lecz także wyłącznych stref ekonomicznych. Uwaga autorów kolejnych rozdziałów koncentruje się na oddziaływaniu wzrostu poziomu oceanów na przestrzeń praw człowieka. Problem ochrony i wsparcia tak zwanych przymusowych migrantów klimatycznych (ang. forced environmental migrants) do dnia dzisiejszego nie znalazł należytego odzwierciedlenia w zapisach dokumentów międzynarodowych. Pamiętajmy jednak, że przeważająca część wywołanej zmianami środowiskowymi mobilności przymusowej przyjmuje charakter wewnętrzny. W sytuacji długotrwałego wzrostu poziomu oceanów możliwa jest także intensyfikacja skali przymusowych migracji środowiskowych o transnarodowym charakterze. Regulacja statusu prawnego osób zmuszonych do opuszczenia obszaru zagrożonego całkowitym zalaniem wydaje się jednak koniecznym do rozwiązania dylematu prawa międzynarodowego publicznego. Pamiętajmy bowiem, że problem ten stać się może konsekwencją nie tylko długotrwałego wzrostu poziomu oceanu, lecz także spontanicznych i trudnych do przewidzenia klęsk żywiołowych o podłożu atmosferycznym i sejsmicznym (np. cyklony tropikalne czy wywołane podmorskimi trzęsieniami ziemi fale *tsunami*). W jednym z ostatnich fragmentów opracowania zwrócono uwagę na konieczność szerszego aniżeli dotychczas uwzględnienia czynników klimatyczno-środowiskowych w

ramach dyrektyw polityk migracyjnych poszczególnych państw.

Recenzowaną książkę uznać należy na niezwykle istotny przyczynek do dyskusji nad specyficznymi wyzwaniami prawnymi, dotyczącymi mikropaństw wyspiarskich w sytuacji wzrostu poziomu oceanów. Autorzy książki w rozszerzony sposób zwrócili uwagę na oddziaływanie czynników środowiskowych na ewolucję sytuacji prawnej państw wyspiarskich i ich mieszkańców. Biorąc pod uwagę marginalne oddziaływanie wzrostu poziomu oceanów na dynamikę transnarodowych ruchów migracyjnych zawarte w niej dylematy prawne wydają się (na szczęście) problemami bardzo odległej przyszłości. W chwili obecnej żadne państwo wyspiarskie nie jest bowiem w bezpośredni sposób zagrożone utratą całości bądź nawet fragmentu terytorium w następstwie wzrostu poziomu oceanów. W ostatnich latach obserwujemy co prawda liczne przykłady erozji linii brzegowej, prowadzące do zalania niewielkich obszarów lądowych. Wspomnijmy tu choćby o zjawiskach tego rodzaju znanych z wyspy Bhoła (Bangladesz), Tegua (Vanuatu), wysp Carteret (Papua Nowa Gwinea) czy małych wysepek archipelagów Malediwów. Obecnie stanowią one jednak wybitnie jednostkowe przypadki, związane raczej z konsekwencjami kataklizmów o podłożu atmosferycznym bądź sejsmicznym.

Terminski B., „Michael B. Gerrard & Gregory E. Wannier (eds.), *Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate*, Cambridge University Press, New York, 2013, 666 pages. (book review)”